

BEATA SIWEK

O ESTETYCZNYCH POSZUKIWANIACH NATALLI ARSIENNIEVEJ

Po przyłączeniu zachodniej części Białorusi do Polski, w wyniku porozumień ryskich z 1921 roku, centrum literackiego i kulturalnego życia Białorusinów stało się Wilno, z jego bogatymi już wówczas tradycjami kulturalnymi. Tu skoncentrowały się znaczące białoruskie siły intelektualne, w tym także i literackie. Krytyk, publicysta i działacz społeczny Anton Łuckiewicz, dramaturg Franciszak Alachnowicz, prozaicy Anton Lavicki, Franuk Umiastouski, filozof i krytyk Uładzimir Samojła, historyk literatury, pisarz Maksim Harecki, filozof i poeta Ihnat Kanczeuski, to tylko niektóre z osób zaangażowanych w proces tworzenia i upowszechniania się kultury narodowej-białoruskiej. W Wilnie ukazywały się też liczne gazety białoruskie „Грамадзянін”, „Беларускае жыццё”, „Беларуская думка”, „Незалежная думка”, „Незалежная Беларусь”, „Наша ніва”¹, dość prężnie rozwijała się również publicystyka (J. Losik, A. Łuckiewicz, A. Smolicz) i eseistyka (I. Kanczeuski, U. Samojła)². Z Wilnem związany jest literacki debiut wybitnej białoruskiej poetki emigracyjnej Natalli Arsiennievej.

Natalia Arsiennieva urodziła się 20 września 1903 roku w Baku, choć sama bardziej czuje się związana z Wilnem: „бо жыць сведама я пачала ў Вільні, якую я й лічу сваёй бацькаўшчынай”³. Z pochodzenia była rdzenną Rosjanką, spokrewnioną w prostej linii z rodziną Lermontowów, z której wywodził się wy-

Dr BEATA SIWEK – adiunkt Katedry Literatury Rosyjskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin.

¹ Czasopiśmiennictwu Zachodniej Białorusi poświęcony jest artykuł Jerzego Traczuka, *Prasa białoruska w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*, w: *Studia-polono-slavica-orientalia. Acta litteraria*, t. XIII, Warszawa 1992.

² Zob. na ten temat m. in. A. С. Ліс, *Літаратура Заходняй Беларусі*, [w:] *Гісторыя беларускай літаратуры ў чатырох тамах*, t. 2, Мінск 2002, s. 210-281.

³ Н. Арсеннева, *3 майго жыццяпісу*, w: *На суд гісторыі. Успаміны. Дыялогі*, Мінск 1994, s. 208.

bitny rosyjski poeta, Michał Lermontow. Trafiwszy jednak do środowiska białoruskiego stała się świadomą Białorusinką, mocno zaangażowaną w rozwój piśmiennictwa białoruskiego. W kształtowaniu się jej świadomości narodowej ogromną rolę odegrało gimnazjum białoruskie, wokół którego skupiały się białoruskie elity intelektualne. Po ukończeniu gimnazjum, w 1921 roku wstąpiła na wydział humanistyczny Uniwersytetu Wileńskiego i rozpoczęła pracę jako nauczycielka w jednej ze szkół białoruskich. Współpracowała w tym czasie z redakcjami ówczesnych czasopism białoruskich. Po roku wyszła za mąż i wyjechała z Wilna. Kiedy jej mąż, oficer wojska polskiego, na początku II wojny światowej trafił do niewoli sowieckiej, przeniosła się do Wilejki. W 1940 roku wraz z dwoma synami została zesłana do Kazachstanu. Dzięki wstawiennictwu białoruskich pisarzy, m.in. Janka Kupały, M. Klimkovicza i Piatra Hlebki, powróciła z zeszyki w 1941 roku. W czasie okupacji niemieckiej pracowała w redakcji „Gazety Mińskiej” oraz kierowała sekcją literacką Białoruskiego Towarzystwa Kulturalnego. W tym czasie aktywnie współpracowała również z białoruską gazetą „Ranica” (była to gazeta prohitlerowska), wydawaną w Berlinie w latach 1939-1945. W 1944 roku wyjechała do Niemiec, a stąd w 1950 roku do Stanów Zjednoczonych Ameryki, gdzie zmarła w 1997 roku.

Pierwszy wiersz N. Arsienniej pt. *Jesień (Восень)* został wydrukowany 8 września 1921 roku w gazecie „Наша думка”, ukazującej się w Wilnie pod redakcją M. Hareckiego i U. Kabyczkina, choć pisać zaczęła znacznie wcześniej:

Пісаць вершы я пачала, маючы ўжо год чатырнаццаць. Ці раз, застаўшыся адна ў хаце, я марнавала гадзіны, сілячыся выліць на паперу пару радкоў, нічога неяк не ўдавалася. Аж раптам, зусім нечакана, удалося! Памятаю, што быў гэта верш пра неба і аблокі, якія так ленавата плылі ў той дзень...⁴.

Duchowym nauczycielem od pierwszych, twórczych dni stał się dla Arsienniej jej gimnazjalny nauczyciel języka białoruskiego i literatury – Maksim Harecki. On był pierwszym odbiorcą jej utworów, pierwszym krytykiem. Był to krytyk, jak stwierdza sama poetka, wymagający, surowy, nigdy nie chwalił jej wierszy, za to zmuszał często do ciężkiej pracy nad nimi⁵. Pierwszy zbiorek poetki *Pod niebem błękitnym (Пад сінім небам)* ukazał się również w Wilnie w 1927 roku. Reakcje związane z publikacją wspomnianego tomiku były zaskakujące. W prasie białoruskiej przede wszystkim, ale i w niektórych książkach historycznoliterackich również pojawiły się entuzjastyczne, a czasem nawet euforyczne

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, s. 213.

ne, recenzje zbiorku. Głos w dyskusji zabrał m.in. Uładzimir Samojsła⁶, Anton Navina⁷, Michaś Bajkow.⁸ Podkreślano częstokroć, a głosy te powracały w recenzjach późniejszych badaczy, że swym pierwszym zbiorkiem, a także pierwszym drukowanym wierszem rozpoczęła Arsienniewa swą drogę twórczą jako poetka jesieni, że od początku obraz jesieni stał się jej najbliższy, najukochańszy⁹. Kontynuacją pierwszego zbiorku miał być drugi przygotowany przez poetkę tomik *Żółta jesień* (*Жоўтая восень*), który jednak ze względu na toczącą się wojnę nie został wydrukowany. W roku 1944 autorka opublikowała zbiorek pt. *Dziś* (*Сягоньня*), a w roku 1979 w Nowym Jorku zbiór wierszy pt. *Między brzegami* (*Між берагамі*). Dopełniając twórczy obraz Arsienniewej warto dodać, że poetka wiele twórczych sił włożyła także w pracę translatorską. Przełożyła na język białoruski libretta oper *Wesele Figara* i *Czarodziejski flet* W. A. Mozarta, *Wolny strzelec* K. M Webera, *Carmen* G. Bizeta, *Baron cygański* J. Straussa, teksty arii do *Eugeniusza Oniegina* P. Czajkowskiego, prolog do *Romea i Julii* W. Szekspira, niektóre rozdziały *Dziadów* i *Pana Tadeusza* A. Mickiewicza, wybrane wiersze J. Goethego oraz poemat M. Hussowskiego *Pieśń o żubrze*. Warto dodać w tym miejscu, że Natalla Arsienniewa jest autorką jednego z najbardziej znanych białoruskich utworów poetyckich *Potężny Boże* (*Магутны Божа*), który traktowany jest przez emigrację białoruską jako białoruski hymn narodowy.

Tak niebywała aktywność literacka poetki świadczy o drzemającym w niej ogromnym potencjale twórczym, który choć w części uda nam się przybliżyć poprzez analizę jej wczesnej poezji.

Jak słusznie zauważa Jan Czykwini, przedwojenna poezja N. Arsienniewej bardzo wyraźnie różni się od twórczości innych poetów białoruskich lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku (Maksima Tanka, Michasia Maszary, czy Uładzimir Żyłki):

яе паэзія ў гэты „польскі” (1922-1939) перыяд тэматычна звужаецца да сферы прыватнасці, камернага лірычнага „я” якое аднак штураз экстрапаліравала сябе ў план прыроды ды ў перспектыву вечнасці...¹⁰.

⁶ У. Самойла. *Верная дачка Сонца і Шчырай Замелькі*, „Родныя гоні” 1927, ks. 5, s. 35-39, ks. 6, s. 15-27.

⁷ *Пад сінім небам. Характарыстыка творчасці Наталлі Арсенневай*, w: *tenże*, *Лобітае жыццё*. Вільня 1929, s. 108-114.

⁸ *Творчасць Наталлі Арсенневай*, „Польмя” 1927, nr 8, s. 186-194.

⁹ Zob. A. Адамовіч, *Наталля Арсеннева “між берагамі”* (*Біяграфічна крытычны нарыс*), w: *tenże*: *Да гісторыі беларускае літаратуры*, Менск 2005, s. 1176.

¹⁰ *Далёкія і блізкія. Беларускія пісьменнікі замежжжа*, Беласток 1997, s. 43.

Podobne spostrzeżenia czyni brytyjski historyk literatury Arnold Mc Millin, który stwierdza:

Творы напісаныя да II сусветнай вайны, пазначаныя індывидуалістычнай пачуццёваасцю, эстэтызмам і часам ідэалізмам, але без слядоў сацыяльных, палітычных або іншых ідэалістычных уплываў¹¹.

Bez wątpienia istotny wpływ na kształtowanie się twórczego talentu poetki miała estetyka modernistyczna, tak popularna w tym czasie. Jan Czykwin dość śmiało łączy twórczość Arsienniej z europejskim modernizmem początku XX wieku, zwłaszcza modnymi wówczas poglądami filozoficznymi Artura Schopenhauera i Fryderyka Nietzschego, które – jak twierdzi – poznawała głównie przez polskich poetów K. Przerwę-Tetmajera, L. Staffa i J. Kasprowicza¹². Białoruska badaczka Lubou Tarasiuk zawęza natomiast to pole do impresjonizmu:

Рысы імпрэсіянізму ўласцівыя і творчасці таленавітых паэтак пачатку стагоддзя і 20-х гг. – Канстанцыі Буйло (*Курганная Кветка*) і Наталлі Арсенневай (*Пад сінім небам*), хаця асобныя элементы імпрэсіяністычнай паэтыкі не звязваюцца ў адно цэлае, не спалучаюцца ў адзіную мастацкую сістэму¹³.

Iryna Bahdanowicz, wybitna znawczyni poezji białoruskiej początku XX wieku, dostrzega w poezji Arsienniej ponadto pewne elementy estetyki akmeistów, w związku z czym wysuwa przypuszczenie, iż w nurcie akmeizmu, choć może bez świadomego naśladowania jego deklaracji, rozwijała się w latach dwudziestych twórczość białoruskiej poetki¹⁴. Ta różnorodność głosów co do estetycznych preferencji Natalli Arsienniej wynika zapewne z faktu, iż w rzeczy samej jej poezja jest zjawiskiem niezwykle oryginalnym i niejednorodnym.

Wczesne utwory N. Arsienniej bardzo wyraźnie wykorzystują impresjonistyczne metody kreacji obrazu literackiego. Charakterystyczna dla impresjonistów gra swobodnych skojarzeń zmysłowych i zapis ulotnych wrażeń i spostrzeżeń, wyznaczane są bardzo często wspólnym nastrojem. Szczególnie wyraziście estetyka impresjonistyczna pojawiała się w ukazaniu subiektywnego odczucia jednostki nad poznaniem intelektualnym. Przedstawienie paralelizmu stanów du-

¹¹ *Беларуская літаратура дзясянары*, Мінск 2004, s. 114.

¹² *Далёкія і блізкія*, s. 52.

¹³ *Імпрэсіянізм у беларускай літаратуры*, „Роднае слова” 2001, nr 4, s. 15.

¹⁴ Autorka zauważa ponadto, iż elementy estetyki akmeistów były właściwe niektórym utworom M. Bahdanowicza, a później poetyckim eksperymentom W. Łastowskiego. Zob. I. Багданович, *Авангард і традыцыя. Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння*, Мінск 2001, s. 222.

szy podmiotu lirycznego i pejzażu, tak charakterystyczne także dla literackiej twórczości Zmitraka Biaduli, ukazanie wiecznie zmieniającego się życia, poprzez następstwo dnia i nocy, operowanie wielością barw i dźwięków sprawia, że liczne wiersze Arsienniewej realizują założenia estetyki impresjonistycznej:

Лёгка-замглёныя восені далі
 Ў ясна-зялёным блакіце стаялі.
 Гаснучы, сыпаўся дзень пазалотай
 З неба на тонкіх бяроз пераплёты.
 Чырванай кволай старой акварэлі
 Клёны й асіны ў лесе гарэлі.
 Дзень дапаліўся, і цемра нядбала
 Ў шэрасці фарбы жывыя схавала.
 Лес у густым, мутнаватым тумане
 Ў змрок адышоўся, як шэрае зданне...
 (Туга, s. 77)¹⁵

Cykliczności życia przyrody podporządkowany jest w poezji Arsienniewej bieg ludzkiej egzystencji. Przyroda, tak częsty bohater poetyckich utworów Natalli Arsienniewej, jest źródłem wzniosłych przeżyć. Dlatego też stwarzane przez poetkę obrazy przyrody emanują nastrojem pełnym zadumy, liryzmu, tęsknoty, a czasem niepokoju. Poetka częstokroć sięga po te same motywy i obrazy, choć przybiera je w nowe stroje, nowe barwy, nowe odcienie i sensory. Za wiodący temat wczesnej twórczości Natalli Arsienniewej uznawany jest temat jesieni, został on dogłębnie zbadany. Wierszy poświęconych tej tematyce jest rzeczywiście wiele. *Jesień (Niech żółknie...)* (*Восень (Хай жаўцее...)*), *Jesień (Jak tam nie kochać...)* (*Восень (Як не любіць)*), *Jesień w Wilnie* (*Восень у Вільні*), *Opadają liście z klonów* (*Сыплюцца з клёнаў лісты*), *A wczoraj...* (*Толькі ўчора*), *Żółte klony* (*Жоўтыя клёны*), *Jesień (Jesień wychodzi w pole...)* (*Восень (Восень выходзіць ў поле...)*), *Jesienny wieczór* (*Асенні вечар*), *Jesienna elegia* (*Асенняя элегія*), *Jesień w gaju* (*Восень у гаі*), *Jesienna cisza* (*Асенняя ціша*), *Jesienny wiatr* (*Асенні вецер*) – to tylko niektóre tytuły wierszy poświęconych jesieni. Trudno odmówić tym wierszom niepowtarzalnego uroku, nastroju, melancholijnego liryzmu i niepowtarzalnej wprost uczuciowości:

Як не любіць мне восень залатую,
 Калі праз вопратку асін густую
 Тон прабіваецца чырвоны, слаўны тон,
 І ў золаце стаіць маўклівы пышны клён.

¹⁵ Wszystkie cytowane utwory pochodzą ze zbioru: Н. Арсеннева, *Выбраныя творы*, Мінск 2002 (w nawiasach podano tytuł utworu i numer strony).

[...]

Як не любіць мне восень залатую,

Як не любіць мне частку года тую.

Калі я веру ўсім, калі душа гарыць

І хочацца так век, хоць сумаваць, а жыць

(Восень, s. 40)

Z nastrojem tęsknoty i smutku, pojawiającego się pod wpływem obcowania ze światem przyrody, koresponduje stosunkowo skromna, zapewne celowo wyważona gama barw, gdzie kolorem dominującym jest kolor złoty. W tym utworze, podobnie jak w wielu innych, pejzaż nie jest tłem, lecz organiczną częścią całości. Jesień jest dla Arsienniej nie tylko źródłem głębokich przeżyć osobistych, lecz także myśli o innych. W perspektywę jesiennego pejzażu wkomponowany nierzadko zostaje temat przemijania. Piękno jesiennego przyrody często porównuje poetka ze schyłkiem ludzkiego życia, którego kresem jest śmierć. Nastrój zrodzony z tych asocjacji zostaje dodatkowo wzmocniony specyficzną budową poszczególnych utworów, na którą składa się przede wszystkim operowanie powtórzeniami anaforycznymi, umiejętne wykorzystanie walorów wiersza sylabotonicznego, ze szczególnym zamiłowaniem do stóp trójgłoskowych, zwłaszcza anapestu, a także krzyżowanie klauzuli oksytonicznej z paroksytoniczną. Niepowtarzalna melodia utworu, uzyskana dzięki połączeniu tak licznych zabiegów, podkreśla warstwę treściową utworów, w naturalny sposób łączy się z emocjami i wrażeniami w nich zaprezentowanymi:

Толькі ўчора, здаецца, плылі ручаі

І вяснянае сонца зямлю цалавала,

А сягоння ўжо жутла жаўцеюць лісты,

А сягоння ўжо восень бязмала.

Толькі ўчора, здаецца, пралескі цвілі

І ў шаўкі прыбіраліся цішкам бярозы,

А сягоння ўжо яблыкі з дрэваў знялі

І па шкле плывуць восені слёзы.

(Толькі ўчора, s. 54)

Symbolika złota wykorzystana w utworze jest niezwykle bogata. Ten charakterystyczny kolor jesieni kojarzy się z życiową dojrzałością, czasem też z pewnego rodzaju uspokojeniem, wyciszeniem emocji. Jest to stały element poetyckiej i malarskiej wyobraźni białoruskiej poetki. Kolor złoty ma dla Arsienniej ponadto wartości estetyczne, często podporządkowany zostaje całościowej ideowo-tematycznej wymowie licznych utworów, pełni też nierzadko funkcję wartościującą.

Choć w całym dorobku poetyckim Natalli Arsienniewej wierszy poświęconych tematowi jesieni jest rzeczywiście wiele, to analizując wczesne jej utwory trudno pozbyć się wrażenia, że bardziej niż temat jesieni, ciekawi poetkę cykliczne kalendarzowe życie przyrody, fascynują ją subtelne przejścia dnia w zmierzch, nocy w świt. Arsienniewa jest poetką wieczoru i nocy, i jest jeszcze poetką nastroju. Nastroju zrodzonego przez atmosferę wyciszonego schyłku dnia i gwiaździstej, ozdobionej sierpem księżycą nocy. W tym kontekście zbliża się ona bardzo do poetyckich osiągnięć Maksima Bahdanowicza.

Kończy się jasny dzień (Светлы дзень дагарае), Cicho księżyc płynął (Ціха плыў месяц), Dziś nocą w same oczy (Ночкай сягоння мне ў самыя вочы), Kiedy zapanie noc (Калі ноч запануе), Noc i myśli (Ночы й думкі), Wyjdź nocą na czyste pole (Выйди ў ночы у чыстае поле), Szłam...A nade mną rozbłyskał wzór (Я ішла...Нада мной разгараўся узор), Wieczorem (Увечары), Przed nocą (Перад ночкай), Szeptu nocy (Шэпты ночы), Wieczorny obrazek (Вячорны абразок), Wieczorową porą (Вячорную парою), Wieczorem (Увечары), Noc (Ноч), Nocka (Ночка) to tylko wybrane tytuły utworów Arsienniewej realizujących wspomniany temat. Motyw nocy i wieczoru dość często łączą się oczywiście z motywem jesieni, ale mamy w tej poezji i noc wiosenną, majową, i noc letnią, a także noc i wieczór wpleciony w zimowy pejzaż. Noc ukazywana jest też czasem bez wyraźnego powiązania z konkretną porą roku. Bohater wierszy Arsienniewej kocha noc, jest to dla niego pora, która mocno go fascynuje. To wtedy, w ciszy, spokoju może zastanowić się nad własnym życiem, dotrzeć do istoty własnej egzystencji, rozważyć istotne problemy, jakimi żyje. Noc ma dla Arsienniewej wiele twarzy, jest wartościowana różnorako:

Ёсць ночы белыя, ёсць ночы цёмныя, глухія.
 Ёсць гаманлівыя – і ёсць зусім ціхія.
 Іх – больш за ўсё люблю з лядзяным зьянем зор,
 Што на шаўкох набёс празрысты ткуць узор.
 Люблю за супакой, хоць сонны, а чароўны,
 люблю за сіні змрок, за смутак невыслоўны,
 што на душы ляжыць, калі сяджу адна
 і ў глыбіню гляджу нябёсную без дна...

(*Ночы й думкі*, s. 37)

W utworach obudowanych wokół motywu wieczoru i nocy, ukazujących w niezwyklej sposób kontrastowe zestawienie motywu światła (najczęściej w postaci kończącego się dnia) i ciemności (rozpoczynającej się nocy) niezwykle ciekawie została wykorzystana kolorystyka. Dominują tu przede wszystkim różne odcienie szarości i czerni. Badając zagadnienie koloru w poezji rosyjskich symbolistów – Aleksandra Błoka i Andrieja Biełego – Grażyna Bryś zauważa:

Barwa szara, siwa, która jest kolorem bez wyrazu, bez życia, bez wyraźnego charakteru i optycznie daje wrażenie bezbarwności, niezdecydowania, w połączeniu z motywem mgły symbolizuje w wierszach Błoka niejasną, nieokreśloną sytuację bohatera lirycznego ogarniętego uczuciem trwogi, udręki, przeczcuciem nieokreślonych nieszczęść i niedoli¹⁶.

W poezji Arsienniewej owe szarości nie wiążą się zasadniczo z przeżyciami negatywnymi, nie mają charakteru złowróżbnego, przyczyniają się natomiast do stworzenia niepowtarzalnej, zgaszonej atmosfery wieczoru, sprzyjają rodzeniu się zachwyty nad pięknem wieczornej przyrody. Bo gaśnie dzień, wiatr kołysze przyrodę do snu, żywe kolory dnia przechodzą stopniowo w szarości i czernie, nastaje cisza, sporadycznie macona przez ciche powiewy zmęczonego już wiatru:

Вятраны змрок... Старыя вербы
 Над рэчкай пранікамі пяраць
 Па шэрай воднай палатніне.
 Ўгары, праз хмараў рэдкіх шчэрбы,
 Зіркае месяц круглатвары,
 Зялёна-сіні.
 Зіркае ў цемру, што лагчынай
 Паўзе і вільгаццю свежай
 Дубцы лазы надрэчнай мочыць.
 А вецер трэпле балачыны
 Ўгары раскіданай адзежы
 І ў ноч валочыць...

(*Вячорны абразок*, s. 95)

Te nastrojotwórcze dla Arsienniewej szarości i ciemny, czarny koloryt nocy odzwierciedlają częstokroć tęsknotę, smutek i melancholię podmiotu lirycznego. Nastroj ten wzmocniony jest dodatkowo przez wprowadzenie do utworu tak istotnych elementów nocnego pejzażu, jak księżyc i gwiazdy i związanej z nimi kolorystyki i symboliki. Gwiazda jako obraz idei boskiej, według której porusza się świat¹⁷ i księżyc – oko nocy, opiekun marzeń sennych, tęsknot, uczuć i myśli, symbol tajemnych, zakrytych stron natury¹⁸, rządzący wszystkim, co w kosmosie jest poddane prawu cyklicznej zmiany¹⁹, to znaczące elementy, związane ze sferą estetyki wczesnej poezji Natalli Arsienniewej. Jej księżyc to „месяц круглатвары, зялёна-сіні”, „месяц мокры і срэбны”, „белы месяц, месяц сцюдзёны

¹⁶ *Kolor w poezji młodszych symbolistów rosyjskich – Aleksander Błok i Andriej Biety*, Wrocław 1988, s. 60.

¹⁷ Zob. W. K o p a l i ń s k i, *Słownik symboli*, Warszawa 1990, s. 105.

¹⁸ Tamże, s. 179-180.

¹⁹ Zob. D. F o r s t n e r, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 2001.

і чысты”, „месяц прыбраны ў імглу”. Ogrom przestrzeni niebieskich, ozdobionych korowodem gwiazd i światłem księżyca, często wzmacnia nastrój smutku i melancholii podmiotu lirycznego. Estetyzacja rzeczywistości przedstawionej, uzyskana za pomocą tak wielu celowo dobranych zabiegów, ukazanie misterium wieczoru i nocy i nieskończoności ich niuansów barwnych, operowanie półtonami i półcieniami, to ważne osiągnięcia estetyczne wczesnej poezji Natalli Arsiennievej:

Ціхі вечар, маркотны, ласкавы,
 Так паволі, паволі зышоў, і зліліся ў змрочнасці лавы
 Пад прысадай густых каштаноў.
 Заляглі цёмна-сінія сцені
 У завулках, у цёмных кутках,
 Дзе міргаюць і гаснуць праменні
 У разбітых мутных ліхтарох.
 Ноч абмыла пяшчотаю парнай
 Камяніцы і вочы вакон,
 І прарваўся з блізкае кавярні
 Неспакойнае музыкі тон...
 (*Паралель*, s. 79)

Antoni Semczuk pisząc o poezji Afanasija Feta zauważa: „Obiektem jego poezji jest stan uczuciowy, ale bez konkretyzacji historyczno-obyczajowej, treścią – rejestrowanie uczucia w ulotnym momencie jego istnienia”²⁰. Ten cytat niezwykle trafnie oddaje specyfikę licznych wierszy Arsiennievej okresu przedwojennego. Podmiot liryczny wierszy Arsiennievej często patrzy na świat przez pryzmat stanu własnej duszy, a więc centrum zainteresowania dla niego jest chwila osobistego przeżycia kosmosu.

Odnajdujemy także w poezji Arsiennievej pewną grupę utworów, w której podmiot liryczny nie zatrzymuje się tylko i wyłącznie na emocji, uczuciu. Uczucie jest zaledwie punktem wyjściowym do rozważań o sprawach istotnych, kluczowych – miłości, przemijaniu, tworzeniu, śmierci:

Што сумна шэпчуць мне тыя ночы,
 Калі на краскі кладуцца росы,
 Губляе месяц між цемры косы,
 Як быцца срэбрам праліцца хоча...

Калі з душою душа гавора
 Аб вечных болях, аб вечных муках

²⁰ *Dwa nurty w poezji rosyjskiej w latach 1856-1881*, w: *Literatura rosyjska w zarysie*, cz. 2, Warszawa 1975, s. 477.

І пад цяжарам бязмерным гора
 Губляе голас у ночных гуках,
 Калі здаецца, вось-вось уцяміш,
 Пазнаеш тайны жыцця і Бога
 І пойдзеш новаю дарогай...
 Калі ўжо золак далечы пляміць,
 А сэрца плача і смерць прароча...

Што сумна шэпчаць мне тыя ночы?

(*Шэпты ночы*, s. 57)

W tym kontekście zauważyć możemy podobieństwo tejże poezji do twórczości rosyjskiego poety, akmeisty Innocentego Annińskiego, który po mistrzowsku odtwarzał „smutek codzienności człowieka świadomego samotności i nieuniknionej śmierci”²¹. Mając pełną świadomość tego, iż akmeizm nie był zwartą szkołą literacką i nie miał konkretnie sprecyzowanego programu estetycznego²², dostrzega się, że pewne elementy estetyki wierszy Arsienniejewej mogą rzeczywiście świadczyć o wpływie tego prądu na poetyckie dokonania białoruskiej poetki. Wydaje się, że szczególnie bliskie były Arsienniejewej poetyckie dokonania wybitnej rosyjskiej poetki Anny Achmatowej, której twórczość również kształtowała się w nurcie akmeizmu. Arsienniewa podzielała zapewne zdanie Achmatowej co do tego, że celem twórczości każdej poetki „jest najpełniejsze wyrażenie najbardziej intymnego i cudownie prostego w sobie i w otaczającym świecie”²³. W takich wierszach, jak: *Przedwiośnie* (*Напередвесні*), *Pieśń labędzia* (*Лебядзіная песня*), *Cisza* (*Ціша*), *Tęsknota* (*Туга*), *Maj* (*Маі*), ten cel jest przez białoruską poetkę w pełni zrealizowany. Wiele podobieństw zauważamy też w preferowaniu określonych zabiegów stylistycznych. Wprowadzanie do utworów paralelizmu, operowanie oksymoronem, zamiłowanie do patetycznej intonacji wzmacnianej często zasadą powtarzania słów, zwłaszcza w zakończeniach strof lub na końcu utworu, wykorzystywanie niedomówień – to ważne zabiegi charakterystyczne dla obydwu poetek.

Тае вечар, пачаты на росных лугох.
 Ціша, ціша...
 З даляў выліўся вецер, пайшоў па кустох,
 Ледзь калыша...

²¹ Z. Barański, *Akmeizm*, w: *Literatura rosyjska w zarysie...*, s. 748.

²² Zob. na ten temat ponadto: *Historia literatury rosyjskiej XX wieku*, red. A. Drawicz, Warszawa 1997, s. 136-139; *Літаратурная энцыклапедыя тэрмінаў і паняццяў*, рэд. А. Н. Ніколюкін, Москва 2001, s. 20-21.

²³ Cyt. za: Barański, *Akmeizm*, s. 752.

Смакам свежым паветра густое абмыў,
 Пахам бору,
 Закруціўся і ў цёмную далеч адплыў,
 Недзе ў зоры.
 Зорам цесна ў небе, як нам на зямлі,
 Ёмглой трымцівай
 Ноч абсыпалі, снегам ляглі на галлі
 Ёгруш над нівай...
 Белы пыл, як туман серабраны, залёт
 Нізам, вышай...
 Стаяў вечар, пачаты на росных лугох,
 Ціша...ціша...

(*Тае вечар*, s. 78)

Zaprezentowana w tym i wielu innych utworach Arsienniej w tak niekonwencjonalny sposób estetyzacja codzienności, ze szczególnym skoncentrowaniem się na sferze przyrody, zagęszczenie emocji, rewaloryzacja powszednich, normalnych zjawisk i rzeczy, uznanie rzeczywistości za wartość samą w sobie, nie wymagająca wyższych sankcji moralnych, religijnych czy historycznych, afirmacja realności we wszystkich, nawet najdrobniejszych przejawach, to elementy, które w wyraźny sposób łączą twórczość poetki z osiągnięciami rosyjskich akmeistów.

Podsumowując zawartość niniejszego artykułu możemy stwierdzić bez najmniejszej przesady, że na ostateczny kształt wczesnej twórczości Natalli Arsienniej złożyły się wzorce czerpane z tradycji narodowej, z literatur europejskich (impresjonizm i częściowo symbolizm), a także rosyjskiej (akmeizm). Ta różnorodność konwencji wiąże się zapewne z artystycznymi poszukiwaniami młodej jeszcze wówczas poetki, poszukującej własnego, oryginalnego stylu.

LITERATURA

- Адамовіч А., *Наталля Арсеннева „між берагамі” (Біяграфічна крытычны нарыс)*, w: *tenże: Да гісторыі беларускае літаратуры*, Мінск 2005.
- Арсеннева Н., *Выбраныя творы*, Мінск 2002.
- Арсеннева Н., *З майго жыццяпісу*, w: *На суд гісторыі. Успаміны. Дыялогі*, Мінск 1994.
- Багдановіч І., *Авангард і традыцыя. Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння*, Мінск 2001.
- Байков М., *Творчасць Наталлі Арсенневай*, „Полымя” 1927, nr 8, s. 186-194.
- Brug G., *Kolor w poezji młodszych symbolistów rosyjskich – Aleksander Blok i Andriej Biely*, Wrocław 1988.
- Чыквін Я., *Далёкія і блізкія. Беларускія пісьменнікі замежжа*, Беласток 1997.
- Forstner D., *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 2001.
- Historia literatury rosyjskiej XX wieku*, red. A. Drawicz, Warszawa 1997.
- Копалі́нскі В., *Словник symboli*, Warszawa 1990.

- Ліс А. С., *Літаратура Заходняй Беларусі*, w: *Гісторыя беларускай літаратуры ў чатырох тамах*, т. II, Мінск 2002, s. 210-281.
- Literatura rosyjska w zarysie*, cz. 2, Warszawa 1975.
- Литературная энциклопедия терминов и понятий*, рэд. А. Н. Николюкин, Москва 2001.
- Макмілін А., *Беларуская літаратура дзяспары*, Мінск 2004.
- Мішчанчук А., „Між берагамі” (*Лёс і творчасць Наталлі Арсенневай*), w: *Культура беларускага замежжа*, т. I, рэд. А. Сабалеўскі, Мінск 1993.
- Навіна А., *Пад сінім небам. Характарыстыка творчасці Наталлі Арсенневай*, w: *t e n ʒ e, Аббітае жыццё*, Вільня 1929, s. 108-114.
- Самойла У., *Верная дачка Сонца і Шчырай Зямелькі*, „Родныя гоні” 1927 ks. 5, s. 35-39, ks. 6, s. 15-27.
- Тарасюк Л., *Імпрэсіянізм у беларускай літаратуры*, „Роднае слова” 2001, nr 4.
- Тгацзук J., *Prasa białoruska w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*, w: *Studia-polono-slavica-orientalia. Acta litteraria*, t. XIII, Warszawa 1992.

ОБ ЭСТЕТИЧЕСКИХ ПОИСКАХ НАТАЛЬИ АРСЕНЬЕВОЙ

Резюме

Статья посвящена белорусской эмигрантской поэтессе Наталье Арсеньевой. Автор статьи представляет ведущие темы раннего творчества писательницы (осень, ночь, вечер) и показывает истоки ее творческого вдохновения. Внимание автора статьи сосредоточилось главным образом на определении связи творчества Арсеньевой с эстетическими концепциями импрессионизма и акмеизма – направлениями, под влиянием которых формировалась раннее творчество поэтессы.

Перевела Моника Сидор

Ключевые слова: эстетизм, импрессионизм, чувство, осень, вечер, ночь.

Słowa kluczowe: estetyzm, impresjonizm, uczucie, jesień, wieczór, noc.

Key words: aestheticism, impressionism, emotion, autumn, evening, night.